

KSIEGA CHWAŁY

powstańczych pułków piechoty
Trzeciego Powstania Śląskiego

Grupa „Północ”

Jarosław Szymański, Arkadiusz Tuliński

**Księga chwały
powstańczych pułków piechoty
Trzeciego Powstania Śląskiego**

Jarosław Szymański
Arkadiusz Tuliński

Księga chwały
powstańczych pułków
piechoty Trzeciego
Powstania Śląskiego

Grupa „Północ”

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2025

Jarosław Szymański
Uniwersytet Wrocławski
 <https://orcid.org/0000-0002-5434-9385>
 jaroslaw.szymanski@uwr.edu.pl

Arkadiusz Tuliński
Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego
 <https://orcid.org/0000-0001-7161-7647>
 arka-tul@wp.pl

© Copyright by Jarosław Szymański, Arkadiusz Tuliński & Księgarnia Akademicka, 2025

Recenzenci
Mirosław Węcki
Przemysław Wywiał

Opracowanie redakcyjne
Martyna Niewiadomska
Marcel Wojciechowski

Projekt okładki
Maria Michalska

ISBN 978-83-8368-225-9 (druk)
ISBN 978-83-8368-227-3 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383682273>

Na okładce wykorzystano od lewej: pieczętkę dowództwa 7 pp., pieczętkę dowództwa Podgrupy „Linke”/9 pp., pieczętkę Augustyna Rupika, b. dowódcy batalionu lublinieckiego 8 pp. (ze zbiorów CAW-WBH)

Publikację dofinansowano ze środków Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego

Publikację dofinansowano ze środków funduszu na rzecz badań naukowych i komercjalizacji ich wyników Uniwersytetu Wrocławskiego

WOJSKOWE
BIURO HISTORYCZNE
im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp	7
Charakterystyka źródeł	17
Przygotowania do powstania	21
Bibliografia	27
 7 Pułk Piechoty Strzelecki	31
(b. Podgrupa „Harden”, nast. Podgrupa „Bogdan”, nast. Podgrupa III Grupy „Północ”, nast. Podgrupa „Gonsior”)	
Dowódcy pułku	31
Walki	31
Powstanie pułku i podległość	32
Skład pułku i jego zmiany	32
Stany liczebne	36
Stany broni i amunicji	38
Udział w działaniach	40
Obsada personalna 7 Pułku Piechoty	75
Polegli	119
Galeria bohaterów	144
7 pułk – lista powstańców [bez poległych i galerii]	170
Bibliografia	354
 8 Pułk Piechoty Tarnogórski	359
(b. Podgrupa „Butrym”, nast. Podgrupa I Grupy „Północ”)	
Dowódca	359
Walki	359
Powstanie pułku i podległość	360

Skład pułku i jego zmiany	360
Stany liczebne	365
Stany broni i amunicji	366
Udział w działaniach	369
Obsada personalna 8 Pułku Piechoty	400
Polegli	431
Galeria bohaterów	445
8 pułk – lista powstańców [bez poległych i galerii]	475
Bibliografia	612
9 Pułk Piechoty Lubliniecko-Opolski	617
(b. Podgrupa „Linke”, nast. Podgrupa II Grupy „Północ”)	
Dowódca	617
Walki	617
Powstanie pułku i podległość	618
Skład pułku i jego zmiany	618
Stany liczebne	620
Stany broni i amunicji	621
Udział w działaniach	624
Obsada personalna 9 Pułku Piechoty	664
Polegli	701
Galeria bohaterów	718
9 pułk – lista powstańców [bez poległych i galerii]	735
Bibliografia	924
Wykaz skrótów	929
Spis ilustracji	933
Spis tabel	935
Streszczenie	937
Summary	939
Indeks osobowy	941
Indeks geograficzny	951

Wstęp

W 2021 r. minęła setna rocznica wybuchu III powstania śląskiego – zryw, którego skutkiem było przyłączenie większej części przemysłowego obszaru Górnego Śląska do odradzającej się Rzeczypospolitej. Było to powstanie, którego uczestnikom udało się osiągnąć cele zbieżne z większością politycznych i militarnych zamierzeń, przede wszystkim dokonać rewizji niekorzystnych dla strony polskiej planów podziału obszaru plebiscytowego.

Oceny tego konfliktu bywają jednak niejednoznaczne, uzależnione od czasu oraz miejsca, w którym są wygłaszane; stanowią nierzadko wymiar polityki historycznej oraz ewoluują wraz z rozwojem relacji polsko-niemieckich oraz krzepnięciem środowisk postulujących autonomię Śląska¹.

W Polsce temat ten cieszył się zainteresowaniem historyków oraz publicystów już od lat 20. XX w., które zwłaszcza po 1926 r. zmieniło się w ostrą nierzadko polemikę pomiędzy przedstawicielami sanacji (M. Grażyński) i chadecji (W. Korfanty), zaś tradycja powstańcza stała się zakładnikiem walki politycznej². Owo zainteresowanie pozostało wysokie

¹ Zygmunt Woźniczka, *Powstania śląskie wśród polskich powstań w XX wieku (wybrane problemy)*, „Śląski Almanach Powstańczy”, t. II, 2016, s. 29–37. Dobrym przykładem w tym „sporze” jest miejsce Góry Św. Anny wśród narodowych mitów zarówno po polskiej, jak i niemieckiej stronie; zob. Maximilian Eiden, Marek Masnyk, *Góra św. Anny*, [w:] *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, red. Joachim Bahlcke, Dan Gawrecki, Ryszard Kaczmarek, Gliwice 2011, s. 439–446.

² Ryszard Kaczmarek, *Powstania śląskie 1919–1920–1921. Nieznana wojna polsko-niemiecka*, Kraków 2019, s. 9–11; Lech Krzyżanowski, *Miejsce powstań śląskich i plebiscytu w polskiej polityce historycznej. Treści ideowe i formy upamiętnienia*, „Śląski Almanach Powstańczy”, t. I, 2015, s. 65–80; Michał Lis, *Powstania śląskie i plebiscyt ze współczesnej perspektywy*, Opole 2015, s. 19–37.

w okresie PRL, kiedy powstały do dziś niezastąpione opracowania³. Badania te były jednak zideologizowane, obniżano rangę Wojciecha Korfanteo, podnoszono np. Jerzego Ziętkę, pisano o obojętności Warszawy i Józefa Piłsudskiego, eksponowano rolę klasy robotniczej, przedstawiając powstania jako skutek „dążenia ludu śląskiego do równości społecznej” oraz walki z „nacjonalizmem niemieckim”⁴. Zainteresowanie historiografią tym tematem zelało nieco po okresie transformacji ustrojowej, choć pobudzały je kolejne rocznice⁵, zwłaszcza ta ostatnia – setna, czego najokazalszym przykładem trzy tomy Słownika Powstań Śląskich⁶ oraz publikacje wspomnień uczestników III powstania⁷.

³ Najpełniejszą monografią poświęconą temu zagadnieniu pozostaje opracowanie Wacława Ryżewskiego (Trzecie powstanie śląskie 1921. Geneza i przebieg działań bojowych, Warszawa 1977), zaś najpełniejszym opracowaniem encyklopedycznym Encyklopedia Powstań Śląskich (oprac. Franciszek Hawranek [et al.], Opole 1982).

⁴ Bibliografie powstań zob.: Ewa Wyglenda, *Bibliografia plebiscytu i powstań śląskich*. Wybór, Opole 1979; *Bibliografia polskiej literatury dotyczącej powstań i plebiscytu*, [w:] *Encyklopedia Powstań*, s. 31–42 oraz *Powstania śląskie. Bibliografia za lata 1944–1978*, oprac. Jolanta Kaspróicz, Opole 1979. Zob. też Wanda Musialik, *Powstania śląskie i plebiscyt w badaniach historyków*, [w:] *Spór o Górny Śląsk 1919–1922. W 90. rocznicę wybuchu III powstania śląskiego*, red. Marek Białokur, Adriana Dawid, Opole 2011, s. 14–26.

⁵ Zob. Kaczmarek, *Powstania*, s. 14–15. Najnowszymi inicjatywami są: „Śląski Almanach Powstańczy” – rocznik wydawany od roku 2015 samodzielnie przez Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach, zaś od 2018 roku (od tomu IV) wspólnie z Instytutem Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach, jak również Edwarda Długajczyka i Pawła Parysa (*Archiwum Powstań Śląskich*, seria 1, t. 1: *Okres pierwszego powstania 1919 roku*, Katowice 2017; *Archiwum Powstań Śląskich*, seria 1, t. 2: *Okres drugiego powstania 1920 roku*, Katowice 2021; *Archiwum Powstań Śląskich*, seria 1, t. 3: *Obrona plebiscytu (styczeń–kwiecień 1921 roku)*, Katowice 2022). Wartościowe są publikacje serii wydawniczej IPN Oddział w Katowicach: *Powstania śląskie 1919–1921*, w ramach której ukazały się m.in.: *Rok 1918 na Górnym Śląsku. Przełom społeczno-polityczny i jego konsekwencje*, red. Sebastian Rosenbaum, Warszawa-Katowice-Gliwice 2020; *Powstania śląskie i plebiscyt górnośląski w przestrzeni publicznej. Kinematografia – muzyka – literatura – publicystyka*, red. Maciej Fic i Mirosław Węcki, Katowice-Warszawa 2020; *Rok 1919 na Górnym Śląsku. Czas eskalacji konfliktów*, red. Krzysztof Gwóźdź, Sebastian Rosenbaum, Warszawa-Katowice-Tarnowskie Góry 2021; *Rok 1920 na Górnym Śląsku. Alianci – kampania plebiscytowa – powstanie*, red. Zbigniew Gołasz, Sebastian Rosenbaum, Warszawa-Katowice-Gliwice 2022; *Atlas Górnego Śląska 1919–1922. Wybór źródeł kartograficznych*, wybór, wstęp i opracowanie Grzegorz Bębnik, Michał Mączka, Sebastian Rosenbaum, Mirosław Węcki, Katowice-Warszawa 2022; w przygotowaniu: *Rok 1921 na Górnym Śląsku. Konteksty i studia przypadków*.

⁶ *Słownik Powstań Śląskich*, red. Maciej Fic, Ryszard Kaczmarek, t. 1: *I powstanie śląskie, sierpień 1919*, Katowice 2019; t. 2: *II powstanie śląskie, sierpień 1920*, Katowice 2020; t. 3: *III powstanie śląskie, maj–lipiec 1921*, Katowice 2021.

⁷ Zob.: „Dobrze walczyście, trzymajcie się, bo już to długo trwać nie będzie, a nasze walki nie pójdą na marne”. *Wspomnienia powstańców śląskich z 1921 roku*, oprac. Maciej Fic,

We współczesnej polskiej historiografii insurekcje te opisywane są najczęściej jako „spontaniczny zryw Górnoszlązaków”, którego efektem był korzystny dla Polski podział Śląska⁸. Miały one być istotnym przejawem sporu o narodową przynależność tego odcinka pogranicza polsko-niemieckiego. Wszak duża część mieszkańców wschodniego Śląska, zwłaszcza terenów wiejskich, wyrażała gorące pragnienie życia w granicach odradzającej się Rzeczypospolitej, czemu dała wyraz, głosując w plebiscycie. W polskiej tradycji insurekcje śląskie stały się więc symbolem walki mieszkańców tej ziemi o przynależność do „polskiego pnia narodowego”, a III powstanie stało się dowodem determinacji w walce z krzywdzącym planem podziału obszaru plebiscytowego⁹.

W Niemczech natomiast utarła się opinia, że te zrywy śląskie to „powstania polskie”, wręcz „pucze”, będące zdaniem niemieckich autorów efektem polskiego nacjonalizmu oraz skutkiem przegranej plebiscytu. Podważano regionalność powstań, twierdząc, że były one przejawem ekspansji terytorialnej odradzającej się Polski na ziemie niemieckie, w którą Ślązacy zostali „wciągnięci”¹⁰. Pomimo tego w debacie publicznej w RFN, zarówno przed zjednoczeniem, jak i po nim, pamięć historyczna tego okresu nie odgrywała i nie odgrywa znaczącej roli¹¹.

Opole 2021; „Hurra! Górą nasi! [...] dziś znowu słońce świeci nad ziemią, naprawdę już polską”. Wspomnienia sprzed wieku. Plebiscyt i III powstanie śląskie, oprac. Krzysztof Kleszcz, Opole 2022; Konrad Szymik, „Takich jak on na Śląsku był legion, większość z nich bezimienni to bohaterowie”. Pamiętnik Górnoszlązaka, oprac. Kleszcz, Justyna Sowińska, Opole 2022; „To wszystko przeminie, a polskości w nas nie zabiją”. Wspomnienia śląskie, oprac. Kleszcz, Opole 2022. Owe publikowane nakładem Instytutu Śląskiego w Opolu wspomnienia powstańców pozbawione są niestety aparatu naukowego. Zob. też Piotr Pałys, *Nie tylko w cieniu hałd i kominów. Opolskie pułki w szeregach Wojsk Powstańczych w 1921 roku*, Opole 2021; Jarosław Szymański, Arkadiusz Tuliński, *Dziennik bojowy Podgrupy „Butrym” w okresie III powstania śląskiego* autorstwa Feliksa Ankersteina, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, R. XXIV (LXXV), 2023, nr 2, s. 234–273.

⁸ Natalia Ogan, *Ewolucja spojrzenia na powstania śląskie w XX i XXI wieku*, [w:] *Spór o Górny Śląsk*, s. 86.

⁹ Jan Przewłocki, *Powstania śląskie z perspektywy lat dziewięćdziesiątych*, [w:] *Górny Śląsk czasu powstań i plebiscytu. Sprawy mało znane i nieznane. Materiały VII ogólnopolskiego seminarium historyków powstań śląskich i plebiscytu, zorganizowanego w Bytomiu w dniu 22 kwietnia 1994 roku*. Praca zbiorowa, red. Zbigniew Kapała, Bytom 1996, s. 15.

¹⁰ Lis, *Powstania*, s. 111; Ewald Stefan Pollok, *Śląskie tragedie*, Żyrowa 2002, s. 274–275. Niemiecką debatę nt. kwestii przynależności i samodzielności Górnego Śląska po I wojnie światowej przeanalizował Bernard Linek, *Niemcy wobec Górnego Śląska (1918–1922)*, Opole 2022.

¹¹ Karl Struve, *Historiografia i pamięć. Powstania i plebiscyt po I wojnie światowej jako górnośląskie miejsce pamięci*, [w:] *Górny Śląsk wyobrażony. Wokół mitów, symboli*

Okresu powstań przedstawianego z polskiej perspektywy narodowej nie akceptują mieszkańcy regionu należący do mniejszości niemieckiej oraz ci dążący do autonomii Śląska. Ze strony przedstawicieli tych ruchów pojawiają się opinie, że była to koordynowana z Polski „demonstracja wojskowa”, która przerodziła się w sprowokowaną z zewnątrz „wojnę domową”¹², wspomaganą z jednej strony przez żołnierzy przybyłych z Wielkopolski, Kongresówki, Galicji, zaś z drugiej strony przez oddziały głównie z Bawarii oraz Saksonii¹³.

III powstanie śląskie określa się także mianem „wojny polsko-niemieckiej” wywołanej przez interwencję obu ościennych państw. Jak stwierdził Ryszard Kaczmarek, autor najnowszej monografii poświęconej tej tematyce: „Powstania śląskie były jednym z przejawów konfliktu politycznego o wiele szerszego niż tylko regionalny. U jego podstaw tkwił spór o granice dwóch państw narodowych po I wojnie światowej, a walki na Górnym Śląsku były częścią niewypowiedzianej wojny polsko-niemieckiej”¹⁴.

Rozważania te komplikują problemy wynikające z „rozproszonej” wówczas świadomości narodowej mieszkańców Górnego Śląska, której konsekwencją były trudne wybory dotyczące decyzji czy w powstaniu wziąć udział, a nawet po której stronie. Jak pisano w polskiej prasie: „Sumienie narodowe ludzi nie jednako jest wyrobione”. Wcześniejsze powstania, plebiscyt, terror oraz działalność propagandowa obu stron, jak również zaangażowanie Polski i Niemiec, doprowadziły do coraz wyraźniejszego klarowania się postaw narodowych oraz dążeń narodowościowych. Doprowadziły też do bardzo wysokiej eskalacji nastrojów, które wielu Ślązaków pchnęły na obie strony barykady¹⁵.

i bohaterów dyskursów narodowych / *Imaginiertes Oberschlesien: Mythen, Symbole und Helden in den nationalen Diskursen*, red. Juliane Haubold-Stolle, Bernard Linek, Opole-Marburg 2005, s. 95. Zob. *Die Volksabstimmung in Oberschlesien 1921. Nationale Selbstbestimmung oder geopolitisches Machtspiel?*, Hg. David Skrabania, Sebastian Rosenbaum, Paderborn 2023 – zbiór studiów po konferencji poświęconej plebiscytowi górnośląskiemu, w której wzięli udział liczni polscy i niemieccy historycy.

¹² Dariusz Jerczyński, *Historia narodu śląskiego. Prawdziwe dzieje ziem śląskich od średniowiecza do progu trzeciego tysiąclecia*, Katowice 2013, s. 324–344; Kaczmarek, *Powstania*, s. 376–382.

¹³ Lis, *Powstania*, s. 90.

¹⁴ Kaczmarek, *Powstania*, s. 6.

¹⁵ *Ibidem*, s. 60–61; zob. Dawid Smolorz, Marcin Kordecki, *Der Kampf um Oberschlesien, oder die Aufstände der Jahre 1919–1921, [w:] Schauplatz Oberschlesien. Eine europäische Geschichtsregion neu entdecken*, Paderborn 2019, s. 43–51.

W źródłach często natknąć się można na informacje mówiące o wzburzeniu propolsko nastawionej części ludności Górnego Śląska. Jak napisał Wincenty Mendoszewski, dowódca inspektoratu IV, a następnie Podgrupy „Linke”: „Dnia 1 maja po ogłoszeniu przez gazetę *Grenzzeitung* projektu komisarzy plebiscytowych – angielskiego i włoskiego – w sprawie rozstrzygnięcia kwestii górnośląskiej, wysłanego podobno do Najwyższej Rady Koalicyjnej, proklamowano w całym obwodzie przemysłowym strajk generalny i poczyną się na całym terenie Górnego Śląska objawiać wielkie zdenerwowanie i szalone oburzenie przeciw gwałcącemu wszelkie prawa sprawiedliwości i historycznej słuszności, a nieuwzględniającym w najmniejszym stopniu objawów woli ludu projektowi angielsko-włoskiemu. Dnia 2 maja zdenerwowanie i oburzenie wzrasta, a po południu poczynają już krążyć wieści, że lud górnośląski nie zezwoli na tak niesprawiedliwe rozstrzygnięcie i z bronią w ręku oprze się jego wykonaniu. Wieczorem tegoż dnia pogłoski o bliskim wybuchu powstania coraz uporczywiej poczynają alarmować wzburzone tłumy. [...] Dowódcy obwodowi rozeszli się pospiesznie do swych obwodów, by rozkaz zakomunikować swym ludziom. Zastali ich już w pogotowiu i tak oburzonych, że prawdopodobnie gdyby nawet rozkaz nie był nadszedł, samorzutnie chwyciliby za broń”¹⁶. Jakkolwiek jest to optyka przejawiskowa, to jednak niewątpliwie oddaje stan nastrojów sporej części ludności „obszaru plebiscytowego”.

Przystępując do niniejszego opracowania, zdecydowaliśmy skupić się na wymiarze organizacyjno-militarnym powstania oraz postawach tych jego uczestników, którzy opowiedzieli się za Polską, bez których jednoznacznej deklaracji narodowej popartej czynem zbrojnym niemożliwy byłby wybuch insurekcji na tak wielką skalę, nawet przy pełnym zaangażowaniu państwa polskiego oraz bojowników pochodzących spoza Śląska¹⁷.

¹⁶ CAW-WBH, Grupa Północna, I.130.60.2, Dziennik Podgrupy II „Linke”, mps, s. 150; spośród wielu podobnych relacji zob. Edward Zielniok, *Wspomnienia z Powstań Śląskich*, [w:] Edward Zielniok, Piotr Korus, Jan Wybraniec, *Wspomnienia z Powstań Śląskich*, Mysłowice 1994, s. 17.

¹⁷ Trudno nie zgodzić się z opinią Jana Przewłockiego, że „żadna agitacja zewnętrzna nie doprowadziłaby do podjęcia przez mieszkańców Górnego Śląska tak dużego wysiłku i poniesienia tak dużej ofiary krwi w powstaniach, gdyby nie dojrzywały ku temu warunki wewnętrzne, gdyby nie niezadowolenie z niemieckiej administracji,

Liczymy, że seria ta poświęcona poszczególnym pułkom piechoty uczestniczącym w III powstaniu pozwoli także rozstrzygnąć kwestię pochodzenia jego uczestników poprzez zamieszczanie list powstańców z podaniem (na ile pozwolą źródła) ich miejsca urodzenia oraz zamieszkania. Oszacowanie odsetka mieszkańców Górnego Śląska i bojowników pochodzących spoza prowincji powinno być przeprowadzone indywidualnie dla każdego pułku. Publikowane niżej listy pozwalają oszacować odsetek Ślązaków w Podgrupach „Burtym” i „Linke” (pułkach 8 i 9) na ok. 80%, zaś w 7 pułku strzeleckim na powyżej 95%. Owa „nadreprezentatywność” najczęściej Wielkopolan i mieszkańców tzw. Kongresówki w pułkach tarnogórskim oraz lubliniecko-opolskim wynikała z bliskości granicy od ich miejsca stacjonowania i działania, natomiast w jednostkach powstańczych operujących bardziej w centrum i na południu frontu ten odsetek „Polaków” będzie znacznie niższy (poniżej 5%)¹⁸.

Dorobek historiografii w odniesieniu do działań zbrojnych oraz uczestników powstania jest nader obfity, nie na tyle jednak, by uznać poziom rekonstrukcji tych wydarzeń za pełny. Prowadząc bowiem kwerendy oraz analizy dostępnego materiału źródłowego, uświadomiliśmy sobie, jak wielkie luki znajdują się w licznych publikacjach poświęconych III powstaniu śląskiemu. Opracowanie to nie pretenduje do miana monografii działań zbrojnych tego zrywu, dysponując jednak archiwaliami powstańczymi zdeponowanymi przede wszystkim w Bibliotece Śląskiej oraz Centralnym Archiwum Wojskowym, jak również tymi skopiowanymi z Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, wyjaśnić można jeszcze wiele kwestii oraz podać sporo informacji związanych przede wszystkim z sytuacją na froncie, stanami osobowymi, jak również strukturą powstańczych oddziałów. To ostatnie zagadnienie wbrew pozorom okazało się najtrudniejsze, bowiem często „tasowano” bataliony, przesuwając je

ze stosowania szyszan wobec ludności polskojęzycznej i z kryzysu gospodarczego”; cyt. za: Ogan, *Ewolucja spojrzenia*, s. 83.

¹⁸ Wymaga dalszych badań weryfikacja tezy głoszącej, iż spoza Śląska pochodziło ok. 7000 ochotników, co stanowić miało blisko 12% stanu wojsk powstańczych, jednak na obecnym poziomie wiedzy liczba ta wydaje się zawyżona; zob. Andrzej Brożek, *Górny Śląsk i Polska, lata 1919–1921 jako apogeum wzajemnego zaangażowania*, [w:] *Powstania śląskie i plebiscyt w procesie zrastania się Górnego Śląska z Macierzą. Materiały z sesji naukowej historyków powstań śląskich zorganizowanej w dniach 24–25 kwietnia 1991 roku w Bytomiu oraz na Górze Świętej Anny*. Praca zbiorowa, red. Andrzej Brożek, Bytom 1993, s. 74; Lis, *Powstania*, s. 116.

między grupami taktycznymi i pułkami, tworząc *ad hoc* jedne, likwidując inne, organizując w zależności od sytuacji różne „grupy”, nie pozostawiając nierzadko stosownej informacji źródłowej. Dokumentacja prowadzona była bowiem w sposób prowizoryczny, w warunkach niedoborów organizacyjnych i materiałowych. Jak stwierdził Wacław Ryzewski: „Permanentnie dokonywana reorganizacja sił powstańczych uniemożliwia statyczne ujęcie ich struktury organizacyjnej w ściśle określonym terminie, np. jednego dnia, tym bardziej, że liczne dane źródłowe są często skróć sprzeczne”¹⁹. Pomimo tych trudności podjęliśmy próbę rekonstrukcji struktury oddziałów powstańczych, jak również rekonstrukcję obsad poszczególnych pułków z mocnym zastrzeżeniem, że są to propozycje badawcze, oraz ze świadomością, że do wielu informacji z różnych powodów dotrzeć się po prostu nie da.

Niniejsza księga wpisuje się też w dezyderaty środowiska naukowego zgłoszone ostatnio przez Edwarda Długajczyka, który postulował, by „w odniesieniu do trzeciego powstania powstało dzieło pod tytułem *Działania zbrojne (może: Walki i potyczki) trzeciego powstania śląskiego i miejsca ich upamiętnienia*, uwzględniające podział treści według powiatów i miejscowości w ich obrębie, przebieg walk, charakterystykę oddziałów polskich i niemieckich w nich uczestniczących, wykazy poległych i przykładowo niektórych rannych, pomniki i groby; można by przygotować skrótową *Księgę poległych w powstaniach śląskich* z wyodrębnieniem kolejnych powstań”²⁰. Z satysfakcją stwierdzamy, że publikowany tom zaspokaja istotną część tych postulatów.

W trakcie działań powołano 16. pułków powstańczych, z których większość wzięła udział w walkach na trzech frontach – północnym (Grupa „Północ”), środkowym (Grupa „Wschód”) i południowym (Grupa „Południe”). Ogrom materiału doprowadził nas do decyzji o podziale

¹⁹ Ryzewski, *Trzecie powstanie*, s. 316, przyp. 150; *Encyklopedia Powstań*, s. 6. Problemy, które występują w tej materii, widać także na przykładzie najnowszej publikacji poświęconej III powstaniu, mianowicie trzeciego tomu *Słownika Powstań Śląskich*, w którym informacje dotyczące struktury poszczególnych grup i podgrup taktycznych oraz pułków, jak również ich dowództwa podawane w opracowaniu poszczególnych haseł nierzadko znacznie odbiegają od siebie; zob. Michał Garbacz, *Grupa „Północ”*; Krzyżanowski, *Powiat lubliniecki podczas III powstania śląskiego*; Piotr Żondek, *Powiat oleski podczas powstań śląskich*, [w:] *Słownik*, t. 3, s. 80–81, 304–305, 319.

²⁰ Długajczyk, *Program badawczy „Polegli w powstaniach śląskich i miejsca ich upamiętnienia”*, „Szkice Archiwalno-Historyczne”, 20, 2023, s. 289–290.

opracowania na trzy tomy, z których każdy poświęcony będzie pułkom oraz batalionom działającym w ramach każdej z tych grup. Zdecydowaliśmy zacząć od frontu północnego, gdzie sytuacja różniła się nieco od tej na pozostałych odcinkach, mianowicie przez okres najgorętszych walk działały tam podgrupy taktyczne nazwane od pseudonimów dowódców: „Butrym” (nr I), „Linke” (II) oraz „Harden”, „Bogdan”, nast. „Gonsior” (III). Rozkazem NKWP nr 20 z 4 czerwca podgrupy te miały zostać przekształcone w pułki piechoty: 7 strzelecki (Podgrupa III), 8 tarnogórski (I) oraz 9 lubliniecko-opolski (II). Owe zmiany organizacyjne przeciągały się w czasie, co doprowadziło do sytuacji, że wspomniane oddziały osiągnęły strukturę pułkową w zasadzie dopiero przy końcu powstania²¹.

Tom pierwszy prezentowanej książki poświęcony został owym trzem pułkom. Opisując te oddziały powstańcze, charakteryzujemy ich składy, uwzględniając zmiany struktury organizacyjnej, stany liczebne – żywnościowe, taborowe, broni i amunicji, ich powstanie oraz udział w działaniach bojowych, jak również obsady personalne oraz listy poległych. Obsady odnoszą się do stanu po osiągnięciu organizacji pułkowej, czyli z czerwca 1921 r. W rozdziałach „galeria bohaterów” zamieszczono biogramy wybranych powstańców zasłużonych w walce. Opis każdego z pułków wieńczy ułożone alfabetycznie listy powstańców, które stanowią zarazem indeksy osobowe obok indeksu głównego.

W przygotowaniu jest tom poświęcony frontowi południowemu, natomiast serię wieńczy najobszerniejsze opracowanie poświęcone Grupie „Wschód”. W dalszej perspektywie planujemy przeprowadzić analogiczne badania archiwaliów niemieckich, by w sposób możliwie najpełniejszy naszkicować udział w powstaniu oddziałów *Selbstschutzu Oberschlesien*²².

Pomimo tego, że ów śląski zryw zakończył się zwycięskim zawieszeniem broni, pozostawił wielu swoim uczestnikom gorzki posmak

²¹ Zob. Ryżewski, *Trzecie powstanie*, s. 140; Mieczysław Wrzosek, *Działania bojowe grupy „Północ” w czasie III Powstania Śląskiego w 1921 r.*, „Zaranie Śląskie”, R. 27, 1964, z. 3, s. 445–447. Według Aleksandra Kwiatka Podgrupa „Linke” przemianowana została na 9 pułk lubliniecko-opolski 16 czerwca; zob. *9 pułk lubliniecko-opolski w trzecim powstaniu śląskim*, [w:] *Z walk o polskość Śląska 1919–1921. Praca zbiorowa*, red. Ignacy Pawłowski, Opole 1974, s. 42. Powtórzyli tę informację ostatnio Bernard Linek, *Powiat opolski podczas powstań śląskich*, [w:] *Słownik*, t. 3, s. 336; Pałys, *Nie tylko w cieniu hałd*, s. 35.

²² Zob. Günther Körner, *Selbstschutz in Oberschlesien 1921. Eine Bilddokumentation über den Selbstschutz in Oberschlesien*, Laumann 2014.

rozczarowania, że nie wszystkie cele zostały osiągnięte, nie wszystkie terytoria, z których się wywodzili, znalazły się po polskiej stronie granicy. Nie można także zapominać, że pomimo początkowego entuzjazmu i poświęcenia wojsko powstańcze miało także problemy z dyscypliną. Pojawiają się w źródłach takie obrazy, jak lekceważenie rozkazów, działania na własną rękę, dezercje, w końcu rabunki i rekwizycje oraz nadużywanie alkoholu – to także część rzeczywistości powstańczej w omawianym okresie²³. Nie wszyscy powstańcy odnaleźli się też w powstaniowej rzeczywistości, a warunki życia w granicach odrodzonej Rzeczypospolitej także u wielu budziły rozczarowanie i sentyment do przedwojennego „spokoju i dobrobytu”²⁴.

W odniesieniu do samego powstania sytuacje te nie mogą jednak przyćmić zaangażowania, odwagi i patriotyzmu prezentowanych przez większość jego uczestników na polu walki. Opisują to m.in. publikowane tu fragmenty wniosków odznaczeniowych. Wymagają najwyższego uznania ten upór i determinacja wojsk powstańczych, które pozwoliły po zwycięstwach pierwszej dekady maja 1921 r. opierać się kontratakom świetnie uzbrojonego, dowodzonego i zdeterminowanego przeciwnika, co doprowadziło do osiągnięcia zawieszenia broni oraz satysfakcjonującej linii rozgraniczenia, a następnie korzystnego dla Polski podziału obszaru plebiscytowego.

²³ Przyczynami tego stanu rzeczy były przerwy w działaniach bojowych, ewentualnie brak tych działań i powodowana nimi „nuda”, jak w przypadku oddziałów cernujących duże miasta, nadto przekonanie o zakończeniu powstania, przerwy w wypłacie żołdu, braki aprowizacyjne, w końcu wieści o sytuacji rodzin, które pozostały nierządkiem bez środków do życia, a bywało, że i w niebezpieczeństwie ze strony Niemców; zob. Garbacz, *Grupa „Północ”*, s. 76; Kaczmarek, *Powstania*, s. 481–487; *Materiały źródłowe do dziejów III powstania śląskiego (rozkazy baonu tarnogórskiego)*, oprac. Bogdan Cimała, Zyta Zarzycka, Opole 1998, s. 68–69; Józef Musioł, *Nim Polska przyjęła w 1922 roku najcenniejszą część Górnego Śląska (Temida w III Powstaniu Śląskim)*, „Śląski Almanach Powstańczy”, t. VIII, 2022, s. 155–159; Mariusz Trąba, *III powstanie śląskie we wspomnieniach porucznik Leopoldyny Staweckiej*, „Textus et Studia” 2017, nr 3(11), s. 140–143; Tuliński, *Batary, skauci i śląskie pierony. Uwagi o dyscyplinie w polskich oddziałach ochotniczych w wojnach o niepodległość*, [w:] *Szpiedzy, dezercerzy, renegaci. Wykroczenia i przestępstwa żołnierzy i funkcjonariuszy służb mundurowych w latach 1918–1989*, red. Jacek Jędrzyak, Krzysztof Widziński, Wrocław-Warszawa 2021, s. 30–35.

²⁴ Marian Gerlich zwracał uwagę na silne na Górnym Śląsku poczucie krzywdy, przekonanie o kolonialnej polityce Warszawy wobec Województwa Śląskiego, a w pamięci wielu Ślązaków lata 1919–1921 pozostały jako czas niepotrzebnej konfrontacji i podziałek podziału; zob. Woźniczka, *Powstania śląskie*, s. 36–37.

Źródłowe opisy ciężkich zmagañ, nadludzkiego nierzadko żołnierskiego wysiłku oraz poniesionych ofiar wymagają uwzględnienia i uwi docznienia, wymagają podania nazwisk, by ci bezimienni nierzadko bohaterowie – najczęściej cywile, powrócili do zbiorowej świadomości jako uczestnicy i twórcy tego zwycięskiego przecież powstania. Minio- na już setna rocznica wybuchu owego zrywu oraz powrotu dużej części Górnego Śląska w granice Polski dały asumpt, by opracować powstań- czą „księgę chwały”.

Podziękowania

Pragniemy skierować serdeczne podziękowania na ręce Dyrekcji Insty- tutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, a przede wszystkim prof. Filipa Wolańskiego, którego decyzje pozwoliły na współfinanso- wanie publikacji niniejszego opracowania. Jednocześnie dziękujemy Władzom Uniwersytetu Wrocławskiego, które ów projekt dofinanso- wały ze środków funduszu na rzecz badań naukowych i komercjaliza- cji ich wyników.

Dziękujemy również Dyrekcji oraz Kolegom z Wydziału Badań Woj- skowego Biura Historycznego im. Kazimierza Sosnkowskiego za pomoc i wskazówki merytoryczne. Za cenne uwagi dziękujemy także Recen- zentom.

W trakcie kwerendy kontaktowaliśmy się z różnymi instytucjami śląskimi, niemal zawsze uzyskując stosowną informację. Materiały do niniejszego tomu uzyskaliśmy m.in. dzięki przychylności pracowników Biblioteki Śląskiej, Muzeum Czynu Powstańczego w Górze Św. Anny i jednocześnie Muzeum Śląska Opolskiego, Muzeum Historii Katowic, Muzeum Hutnictwa w Chorzowie, Muzeum Powstań Śląskich w Święto- chłowicach, Muzeum Śląskiego, Muzeum w Tarnowskich Górach oraz Oleskiego Muzeum Regionalnego, za co również składamy serdeczne podziękowania.

Charakterystyka źródeł

Za najważniejsze dokumenty należy uznać znajdujące się w CAW-WBH w Warszawie akta Grupy Północnej (sygn. I.130.2), 7 Pułku Piechoty Strzelców, b. Podgrupy III „Bogdan-Gonsior” (I.130.13), 9 Pułku Piechoty Lubliniecko-Opolskiego, b. Podgrupy II „Linke” (I.130.16), jak również, choć w mniejszym stopniu – 8 Pułku Piechoty Tarnogórskiego, b. Podgrupy I „Butrym” (I.130.14) z grupy zespołów Powstania Śląskie. Zawierają one rozkazy operacyjne, rozkazy dzienne, komunikaty, meldunki, raporty sytuacyjne, raporty zdobyczy i raporty dyslokacyjne jednostek.

Niezwykle ważne także dla weryfikacji informacji o działaniach okazały się dzienniki bojowe podgrup/pułków z CAW-WBH, zwłaszcza Podgrupy „Butrym”/8 pp. i Podgrupy „Linke”/9 pp., a także (niepełny) Podgrupy „Gonsior”/7 pp.²⁵ Mniejsze znaczenie miały związane dzienniki wydarzeń Grupy Północnej (I.130.2.56) oraz dziennik 1 baterii (I.130.2.217). Drobne uzupełnienia przyniosły nieliczne zachowane relacje w CAW-WBH, Kolekcja Rękopisów, sygn. I.400.2240, J. Kucharczak, Epizod bojowy, czy w Archiwum Państwowym w Katowicach, 2/433 A Mięsoł Wincenty „Kowal” – Wspomnienia własne z powstań śląskich.

Dla zagadnień organizacyjno-materialnych pomocne okazały się akta z CAW-WBH, zwłaszcza z takich zespołów jak: Naczelna Komenda Wojsk Powstańczych Górnego Śląska (I.130.1), Grupa Północna (I.130.2), 7 Pułk Piechoty Strzelców 7 Podgrupy „Bogdan-Gonsior” (I.130.13), 8 Pułk Piechoty Tarnogórski (Dowództwo i Podgrupa „Butrym”, I.130.14), 9 Pułk Piechoty Lubliniecko-Opolski (Podgrupa II „Linke”) Grupy Północnej

²⁵ Mylnie w zespole akt 10 pp.; zob. CAW-WBH, III Powstanie Śląskie – 10 (b. 4) Pułk Piechoty Gajdzika, I.130.17.22, Dziennik wydarzeń podgrupy III (Gonsior) napisany przez adj. podgrupy ppor. Bema.

(I.130.16) oraz w mniejszym stopniu z Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku (NY IJP-CAW), np. sygn. 120. Zawierają one rozkazy organizacyjne, dzienne, OdB, zestawienia sił, raporty stanów liczebnych, raporty stanów broni, raporty sytuacji materialnej. Cenne dane zawierają również wspomniane wyżej dzienniki bojowe.

Informacje o stratach, poległych i rannych opracowano głównie na podstawie bogatego zespołu dokumentów z NY IJP-CAW (sygn. 175, 192, 282, 285, 300, 456, 474, 476, 505, 506, 510, 512, 514, 515, 517, 518, 519, 523, 527, 530, 531, 711, 712, 713, 717, 725, 747). Są to raporty sanitarne, księgi i raporty strat, wykazy poległych, rannych i chorych, spisy zaginionych i wziętych do niewoli, raporty transportów chorych i rannych, karty ewidencyjne poległych, listy podanych do odznaczenia, wnioski nominacyjne, a także ewidencje pododdziałów z listami strat. Istotne uzupełnienia odnaleziono w aktach CAW-WBH, zwłaszcza w takich zespołach, jak: 7 Pułk Piechoty Strzelców 7 Podgrupy „Bogdan-Gonsior” (sygn. I.130.13), 9 Pułk Piechoty Lubliniecko-Opolski (Podgrupa II „Linke”) Grupy Północnej (I.130.16.), Główny Komitet Pomocy dla Górnego Śląska (I.130.80), Komitety Pomocy (I.130.81), Powiatowa Komisja Likwidacyjna Rybnik (I.130.87), Komisje Likwidacyjne Szopienice, Tarnogóra, Zabrze, Załęże (I.130.88), Związek Byłych Powstańców Górnego Śląska (I.130.90). Są to raporty strat, zaświadczenia o śmierci, zaświadczenia o przebiegu służby z odnotowaniem zgonu, wyciągi z ksiąg ewidencyjnych, poświadczenia wypłacenia rodzinie zaległego żołdu czy zapomogi za poległego powstańca, wykazy wypłaconych kosztów pogrzebowych czy zaświadczenia o wypłaceniu pieniędzy na mszę za poległego powstańca.

Obsadę personalną ustalono głównie na podstawie ewidencji jednostek oraz oficerów znajdujących się w NY-IJP, a także całej literatury i źródeł. Sygnatury nieujęte w przypisach odnoszą się do akt wykorzystanych do uzupełnienia obsady, w których to dokumentach są np. rozkazy dzienne, księgi mundurowe czy książki broni bądź spisy ludzi podanych do odznaczenia.

Sporą pomoc przyniosły znajdujące się w CAW-WBH wyciągi z wojskowych ksiąg ewidencyjnych, karty zwolnień oraz zaświadczenia o służbie, znajdujące się przede wszystkim w takich zespołach jak Główny Komitet Pomocy dla Górnego Śląska (sygn. I.130.80), Komitety Pomocy (I.130.81), Komisje Likwidacyjne Szopienice, Tarnogóra, Zabrze, Załęże (I.130.88) oraz Związek Byłych Powstańców Górnego Śląska (I.130.90).

Dużą rolę w ustalaniu personaliów odegrały znajdujące się w CAW-WBH akta personalne (AP, TAP) i odznaczeniowe: *Virtuti Militari*, Krzyża Walecznych, Krzyża Niepodległości, Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, Medalu Niepodległości, Krzyża Zasługi oraz wnioski odrzucone. Poza dokumentami z CAW-WBH oraz NY-IJP zachowało się niewiele materiałów, np. w Archiwum Państwowym w Katowicach związała autobiografia – Mrozek Melchior, Życiorys powstańca Śląskiego z Biskupic, dowódcy kompanii (sygn. 2/446 A).

Brak części dokumentów (niezachowanych bądź niewytworzonych) na równi z ciągłymi reorganizacjami zdecydowały o niekompletności obsady personalnej, zwłaszcza w przypadku 8 pp., i możliwych błędach.

Jeśli chodzi o specyfikę tych archwaliów, to warto podkreślić, na co zwrócili już uwagę autorzy Archiwum Powstań Śląskich, że język polski sprawiał nierzadko piszącym mniejsze lub większe trudności. Wszak uczęszczali oni do niemieckich szkół, więc nie potrafili zbyt dobrze pisać po polsku, co przejawiało się w germanizowaniu nazwisk, imion oraz nazw miejscowych, skracaniu ich, pomijaniu polskich znaków diakrytycznych, wreszcie błędami wynikającymi z niechlujnego przepisania, czy zwykłego niezrozumienia²⁶. Staraliśmy się ujednolicić rażące rozbieżności w zapisie. Wynikające jednak z tego oraz innych luk w materiale źródłowym rozliczne wątpliwości, zwłaszcza przy identyfikacji oraz informacji biograficznej dotyczącej poszczególnych powstańców, zaznaczaliśmy znakami zapytania [?].

²⁶ Parys, *Kilka uwag o języku w materiałach Archiwum Powstań Śląskich*, „Śląski Almanach Powstańczy”, t. I, 2015, s. 129-133.

Przygotowania do powstania

Instytucją koordynującą przygotowania do III powstania na Śląsku było powstałe 11 grudnia 1920 r. Dowództwo Obrony Plebiscytu, które w przededniu wybuchu przekształcone zostało w Naczelną Komendę Wojsk Powstańczych. Dowodził nim płk Paweł Chrobok, a od 4 kwietnia 1921 r. ppłk Maciej Mielżyński. DOP działało w systemie terytorialnym²⁷. Strukturę oddziałów ulokowanych na obszarze plebiscytowym tworzył podział kolejno na inspektoraty – powiaty – obwody – odcinki – miejscowości²⁸. Obszar Górnego Śląska podzielony był od 1921 r. na sześć inspektoratów podległych dowództwu DOP²⁹. Inspektoraty formowały załączki sztabów powstańczych grup operacyjnych. Grupę „Północ” tworzyły inspektoraty: IV (powiaty lubliniecki i oleski, inspektor Alojzy Nowak), V (powiaty opolski i kluczborski, inspektor Wincenty Mendoszewski) i VI (powiaty strzelecki, kozielski i prudnicki, inspektor Krzysztof Konwerski)³⁰. W skład tej grupy wszedł także powiat tarnogórski należący do III inspektoratu³¹. W strukturze władz terytorialno-wojskowych powstania istotnym ogniwem był powiat, którego dowództwo stanowiło zawiązek sztabu pułku lub grupy taktycznej. Niższe ogniwa, tzn. dowództwa obwodowe stanowiły zawiązek dowództw baonów, zaś dowództwa odcinka – kompanii³².

²⁷ Ryżewski, *Trzecie powstanie*, s. 174.

²⁸ Kaczmarek, *Powstania*, s. 362-363.

²⁹ Ryżewski, *Trzecie powstanie*, s. 175.

³⁰ Kazimierz Miroszewski, *III powstanie śląskie*, [w:] *Materiały z sesji naukowej w Czar-nym Lesie pod Woźnikami z okazji 90. rocznicy wybuchu III powstania śląskiego*, Woźniki 2011, s. 22; Jan Wyglenda, *Powstanie śląskie na Opolszczyźnie*, „Kwartalnik Opolski”, 26, 1961, z. 2, s. 13.

³¹ Ryżewski, *Trzecie powstanie*, s. 175, przyp. 114, s. 319-323.

³² *Ibidem*, s. 175-176, 181; *Materiały źródłowe*, s. 48-49.

Grupa „Północ” sformowana została z rozkazu DOP 1 maja 1921 r. i obejmować miała swym zasięgiem działania powiaty kluczborski, kozielski, lubliniecki, oleski, opolski, strzelecki, tarnogórski, toszecko-gliwicki. Grupą tą dowodził kpt. Alojzy Nowak, jego zastępcą był ppor. Jan Grey, zaś szefem sztabu kpt. Jan Wyglenda. Po sformowaniu grupy sztabowi podlegały referaty: organizacyjny, którym dowodził por. Mundak, informacyjny, na czele którego stał por. Tyrankiewicz; szefem referatu operacyjnego był por. Szreybowski, referatu łączności por. Plackowski, referatu sanitarnego por. lek. Kujawski, referatu technicznego por. Gustowski, zaś referatu kolejnictwa por. Michalik³³. 30 maja doszło do reorganizacji sztabu grupy. Szefowi sztabu podporządkowano utworzone wydziały: organizacyjno-mobilizacyjny, informacyjny, operacyjny oraz zaopatrzenia, którym podporządkowano z kolei 14 referatów. Utworzono także służby pomocnicze podległe bezpośrednio dowódcy, mianowicie inspektora piechoty, szefa intendencji, szefa sanitarnego, łączności oraz inżynierów³⁴.

Jak już pisaliśmy, w skład Grupy „Północ” wchodziły trzy podgrupy taktyczne o różnych składach, stanach liczebnych i sile bojowej. Największa podgrupa dowodzona była początkowo przez kpt. Krzysztofa Konwerskiego, ps. „Harden”, i miała operować na lewym skrzydle ugrupowania. Bataliony wchodzące w skład tej podgrupy rekrutowały się głównie z ludności powiatów strzeleckiego i kozielskiego. Kolejny związek – podgrupa dowodzona przez kpt. Feliksa Ankersteina, ps. „Butrym”, operowała na prawym skrzydle i sformowana została z mieszkańców powiatów tarnogórskiego oraz gliwicko-toszeckiego. Wreszcie podgrupa kpt. Wincentego Mendoszewskiego, ps. „Linke”, operująca w centrum ugrupowania rekrutowała się głównie z ludności powiatu opolskiego, oleskiego oraz lublinieckiego³⁵.

11 maja nastąpiła zmiana struktury organizacyjnej Grupy „Północ” polegająca na tym, że bataliony wchodzące w skład poszczególnych podgrup otrzymały numerację w miejsce oznaczeń określających miejsce pochodzenia. 28 maja przeprowadzono kolejną reorganizację, w myśl

³³ CAW-WBH, III Powstanie Śląskie – Grupa Północna, I.130.2.56, Dziennik wydarzeń Grupy Północnej, s. 2.

³⁴ CAW-WBH, Naczelna Komenda Wojsk Powstańczych Górnego Śląska, I.130.1.255a, s. 122.

³⁵ Garbacz, *Grupa „Północ”*, s. 78; Wrzosek, *Działania*, s. 445–446.

Streszczenie

W 2021 r. minęła setna rocznica wybuchu III powstania śląskiego – zrywu, którego skutkiem było przyłączenie większej części przemysłowego obszaru Górnego Śląska do odradzającej się Rzeczypospolitej.

W trakcie działań zbrojnych powołano 16 pułków powstańczych, z których większość wzięła udział w walkach na trzech frontach – północnym (Grupa „Północ”), środkowym (Grupa „Wschód”) i południowym (Grupa „Południe”). Niniejszy tom poświęcony został frontowi północnemu, gdzie przez okres najgorętszych walk działały podgrupy taktyczne nazwane od pseudonimów dowódców: „Butrym” (I), „Linke” (II) oraz „Harden”, „Bogdan”, nast. „Gonsior” (III). Rozkazem NKWP z 4 czerwca podgrupy te zostały przekształcone w pułki piechoty: 7 strzelecki (Podgrupa III), 8 tarnogórski (I) oraz 9 lubliniecko-opolski (II).

Tom pierwszy prezentowanej książki poświęcony został owym trzem pułkom. Opracowanie to nie pretenduje do miana monografii działań zbrojnych, dysponując jednak archiwaliami powstańczymi zdeponowanymi przede wszystkim w Bibliotece Śląskiej oraz Centralnym Archiwum Wojskowym, jak również tymi skopiowanymi z Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, udało się wyjaśnić wiele kwestii oraz podać sporo informacji związanych przede wszystkim z sytuacją na froncie, stanami osobowymi, jak również strukturą powstańczych oddziałów. To ostatnie zagadnienie wbrew pozorom okazało się najtrudniejsze, bowiem często „tasowano” bataliony, przesuując je między grupami taktycznymi i pułkami, tworząc ad hoc nowe, likwidując inne, organizując w zależności od sytuacji różne „grupy”, nie pozostawiając nierzadko stosownej informacji źródłowej. Pomimo tych trudności podjęliśmy próbę rekonstrukcji struktury opisywanych oddziałów, jak również rekonstrukcji ich

obsad z mocnym zastrzeżeniem, że są to propozycje badawcze, oraz ze świadomością, że do wielu informacji z różnych powodów dotrzeć się po prostu nie da.

Opisując te trzy pułki (wcześniejsze podgrupy) działające w ramach Grupy „Północ”, charakteryzujemy ich składy, uwzględniając zmiany struktury organizacyjnej, stany liczebne – żywnościowe, taborowe, broni i amunicji, jak również udział w działaniach bojowych, obsady personalne oraz listy poległych. Obsady odnoszą się do stanu po osiągnięciu organizacji pułkowej, czyli z czerwca 1921 r. W rozdziałach „galeria bohaterów” zamieszczono biogramy wybranych szeregowych, podoficerów i oficerów odznaczonych za swój udział w walce. Opis każdego z pułków wieńczy listy powstańców.

Słowa kluczowe:

III powstanie śląskie, Grupa „Północ”, Podgrupa „Butrym”, „Harden”, „Bogdan”, „Gonsior”, „Linke”, 7 Pułk Piechoty Strzelecki, 8 Pułk Piechoty Tarnogórski, 9 Pułk Piechoty Lubliniecki

Summary

In 2021, it had been 100 years since the outbreak of the Third Silesian Uprising, an uprising that resulted in the greater part of the industrial area of Upper Silesia being annexed to the reborn Republic of Poland.

During the armed conflict, sixteen insurgent regiments were formed, most of which took part in the fighting on three fronts: the northern front (Group 'North'), the central front (Group 'East') and the southern front (Group 'South'). This volume is devoted to the northern front, where tactical subgroups named after their commanders' pseudonyms operated during the period of the fiercest fighting: 'Butrym' (I), 'Linke' (II) and 'Harden', 'Bogdan', and 'Gonsior' (III). By order of the NKWP (Supreme Command of Insurgent Forces) on 4 June, these subgroups were transformed into infantry regiments: the 7th Rifle (Subgroup III), the 8th Tarnogórski (I) and 9th Lubliniecko-Opolski (II).

The first volume of this book is dedicated to these three regiments. This work does not claim to be a complete study of military operations, but with the help of insurgent archives deposited mainly in the Silesian Library and the Central Military Archive, as well as those copied from the Józef Piłsudski Institute in New York, it was possible to clarify many issues and provide substantial information primarily related to the situation at the front, personnel, as well as the structure of the insurgent units. The latter issue, contrary to what might be expected, turned out to be the most difficult, because battalions were often 'shuffled', moving them between tactical groups and regiments, creating some ad hoc, dissolving others, organising different 'groups' depending on the situation, often leaving no useful source material. Despite these difficulties, we have attempted to reconstruct the structure of the units described,

as well as how they were manned, with the strong reservation that these are research hypotheses, and with the awareness that, for many reasons, much of the relevant information is simply impossible to locate.

When describing the three regiments (previously sub-groups) operating within the Group 'North', we describe their composition, taking into account changes in the organisational structure, numbers – food, rolling stock, weapons and ammunition – and their participation in combat operations, as well as personnel and lists of the fallen. Personnel here refers to the status after the unit had been organised as a regiment, i.e. from June 1921. The Gallery of Heroes chapters contain biographies of selected privates, non-commissioned officers and officers decorated for their participation in combat operations. The description of each of the regiments is crowned with lists of insurgents.

Keywords:

Third Silesian Uprising, Group 'North', 'Butrym' Subgroup, 'Harden', 'Bogdan', 'Gonsior', 'Linke', 7th Rifle Infantry Regiment, 8th Tarnogórski Infantry Regiment, 9th Lubliniecki Infantry Regiment

W 2021 r. minęła setna rocznica wybuchu III powstania śląskiego – zrywu, którego skutkiem było przyłączenie większej części przemysłowego obszaru Górnego Śląska do odradzającej się Rzeczypospolitej. Działania zbrojne powstania toczyły się na trzech frontach – północnym (Grupa „Północ”), środkowym (Grupa „Wschód”) i południowym (Grupa „Południe”). Prezentowany tom poświęcony został frontowi północnemu, gdzie przez okres najgorętszych walk działały podgrupy taktyczne nazwane od pseudonimów ich dowódców: „Butrym” (I), „Linke” (II) oraz „Harden”, „Bogdan”, nast. „Gonsior” (III), które w czerwcu 1921 r. przekształcone zostały w pułki piechoty: 7 strzelecki, 8 tarnogórski oraz 9 lubliniecko-opolski. Niniejsze opracowanie ukazuje ich powstanie, ewolucję struktury organizacyjnej, stany liczebne, broni i amunicji oraz udział w działaniach bojowych, jak również obsady personalne oraz listy poległych. W rozdziałach „galeria bohaterów” zamieszczono biogramy wybranych powstańców, którzy odznaczyli się w walce.

Księga chwały powstańczych pułków piechoty Trzeciego Powstania Śląskiego jest próbą upamiętnienia uczestników tej insurekcji. Wymaga ją bowiem najwyższego uznania ich upór i determinacja, które pozwoliły po zwycięstwach pierwszej dekady maja 1921 r. opierać się kontratakom dobrze uzbrojonego, dowodzonego i zdeterminowanego przeciwnika, co doprowadziło do osiągnięcia zawieszenia broni oraz satysfakcjonującej linii rozgraniczenia, a następnie korzystnego dla Polski podziału obszaru plebiscytowego. Źródłowe opisy ciężkich zmagañ, nadludzkiego nierzadko żołnierskiego wysiłku oraz wielkich ofiar wymagają uwidocznienia i podania nazwisk uczestników, by ci bezimienni nierzadko bohaterowie – najczęściej cywile – powrócili do zbiorowej świadomości jako uczestnicy i twórcy tego zwycięskiego przecież powstania.

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Uniwersytet
Wrocławski

WOJSKOWE
BIURO HISTORYCZNE

im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego

